

'בית הניצוץ' – היה פתוח מרוח אחת, וניצוצי חמה מנצנצים בו ואורו מרובה, לכך נקראת אותה לשכה 'בית הניצוץ' (פרוש הרא"ש ועוד).

ובספר באר שבע כתב, מפני שהיתה שם מדורה קטנה לשם קיום האש שעל גבי המערכה, וכלפי המדורה הגדולה שבבית המוקד, נקרא זה 'בית הניצוץ', כניצוץ לעומת מדורה.

'בית המוקד – כיפה'. המפרש כתב שהיתה זו לשכה הבנויה על גבי כיפה. ואילו הרמב"ם והרב מברטנורא מפרשים שבנויה היתה על הארץ ככיפה (וע"ע בספר חדושים ובאורים). ולפי דבריהם שמירת הכהנים לא היתה בדוקא על מקום מוגבה שהרי הם שמרו בתוך בית המוקד, וכפי שיבואר להלן כו:

'מפתחות העזרה בידם' – ברשותם, בשליטתם. שהיו הזקנים ממונים עליהם (עפ"י פירוש הגר"א).

*

'... ושמעתי כי ליכא מידי בזה הקדוש דלא רמיזי בתלמוד. וחמשה פרקי דספרא דצניעותא רמוזים בחמשה פרקי מסכת מדות [הוא גם כן מדות ומתקלא], פרק אחר פרק. והאידרא רבה רמוזה במסכת תמיד כולה, כי שניהם אחד, על דרך הביאני המלך חדריו היינו אידרא. רק דספרא דצניעותא הוא חדריו היינו המדות שיסד השי"ת ולכך נקרא צניעותא, כי כבוד אלקים הסתר דבר. והאידרא הוא הביאני המלך – התקרבות האדם להיות כן ולבוא חדריו, על ידי קרבן התמיד. וזה נקרא 'כבוד מלכים חקור דבר'. ואין כאן מקומו לבאר זה, אבל הוא מכון גם כן למה שכתבנו...' (מתוך 'דובר צדק' לרבי צדוק הכהן מלובלין, עמ' 93).

דף כו

'בא וישב לו אצל אחיו הכהנים'. הטעם שמותר לו להכנס שוב לבית המוקד, והלא טבול יום דבעל-קרי משתלח ממחנה לוייה – יש אומרים משום שאיסור זה מדרבנן הוא, הם שאסרו הם שהתירו לו להישאר עד אור היום ולא הטריחוהו לצאת בלילה. או משום שאותו חלק חול שבבית המוקד היה מוגבה מקרקע הר הבית, וקיימא לן גגין ועליות לא נתקדשו, ואף לא בקדושת הר הבית (עפ"י המפרש. וע"ע תורא"ש יבמות ז: תורשב"א פסחים צב.).

ויש אומרים שלא גזרו על טבול יום אלא שלא ייכנס לכתחילה, אבל לא כשנטמא בפנים (ערא"ש כאן; תוס' זבחים לב. וע"ע ביוסף דעת סוטה כ.).

וי"א שלא גזרו אלא בחיל ובעזרת נשים משום הרחקת הטמאים מהעזרה, מפני שמקומות אלו משמשים כניסה ויציאה, או משום שסמוכים למחנה שכינה לכך גזרו בהם, אבל לא בשאר מחנה לוייה (עפ"י ראשונים כאן ובזבחים לב: וביבמות ז:).

ויש אומרים שהטמא שטבל יושב בלשכת בית הטבילה ששם מותר לטבול להיכנס, ואינו נכנס לבית המוקד (עפ"י ראב"ד).

רבי אליעזר בן יעקב (במדות א, ט) חולק וסובר שהיה יוצא במסיבה תחת החיל והולך לו לשער טדי ואינו חוזר לבית המוקד (כן פירש הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב. ויש מפרשים באופן אחר – עראב"ד כאן ופירוש הגר"א למדות שם).

'ובית הכסא של כבוד. זה היה כבודו, מצאו נעול יודע שיש שם אדם...' –

'דהנה בשלשה (דברים נדמה האדם) כמלאכי השרת ושלשה כבהמה (חגיגה טז)... מטילין רעי כבהמה. והנה האדם בוש במעשה הבהמה ומסגיר ומכסה עצמו, ואז הוא נתיחס בשם 'אדם' – והנה השם 'אדם' כולל הגבהות והשפלות דאדמה לעליון ודעפר מן האדמה, כדמוכא כנדמה בשל"ה הקדוש. וזהו בחינתו דרוח האדם העולה היא למעלה – לזכות לאדמה לעליון, ורוח הבהמה היורדת למטה – לעפר מן האדמה.

והנה בהצדיק שמשלים חקו ועושה מהשלשה דבהמה התיקון השלם; עבודה תמה באכילה ושתיה לגבוה, ובפריה ורביה הכל קודש, ונשאר בו אך ההטלת רעי, וזה (שאמרו) בגמרא 'מיתת צדיקים בחולי מעיים' וכו' (שבת קיח: וכתובות קג:) – כי ביתר האברים לא תשלוט בו אפסות, כי הוא כולו חי, בסוד מלאכי השרת שהם חיים וקיימים. וזהו סוד ויאסף רגליו אל המטה – שהיא הנקראת 'מיסך את רגליו', שאך מצד זה נוגע בו אפסות, וכולו חי.

ולבעבור תהיה יראתו על פניכם – זו בושה, בגמרא (גדרים כ.) וברש"י, כנדמה – היא הבושת פנים. והנה נרמזו לתיקונא דמדתא דא דיסוד שהוא בוש במעשיו, שעושה להנאתו, והתיקונא – דעביד נייחא לה, לה דייקא, דעביד נייחא לה עולה צדיק שאז הוא שלימות מדתא דא, וכדאיתא על רש"י דהמתרגם 'עם אתתיה' טועה, ואך 'ית אתתיה', הוא לה דייקא, ואז הוא בסידורא דבריאה, הוא ההשתלשלותא וההשפעה לזולתו, בסודא ד'חפץ חסד' הוא לעשות חסד, בסודא ד'הוא למעלה' – הוא המשפיע, 'והיא למטה' – המקבלת, ואין כאן בושה ואדרבה הוא המהנה אותה, וכאשר הוא נהנה ממנה אז היא המשפעת והוא המקבל ממנה ושוב נתיחסים ב'היא למעלה והוא למטה' שהוא הדרך עזות ח"ו, ובהעות פנים ח"ו שייך בושה, דאין אדם מעיז פניו (בפני בעל חובו). (מתוך אמרות טהורות לרש"ש מאמשינוב, ח"א עמ' ז).

'ירד וטבל עלה ונסתפג'. המשנה-למלך (עבודת יום הכפורים ב) דן בענין 'נסתפג' שנשנה בסדר יומא אצל טבילות הכהן הגדול, שלא לחנם שנאו התנא, כי הוא חיוב מן הדין משום חשש חציצה בין בשרו לבגדים. ואמנם כאן הלא מדובר בטמא שיוצא והולך לו ואינו עובד. וצריך לומר שנקט אורחא דמילתא ולא להשמיענו הלכה. [גם יתכן שיש בדבר חיוב מן הדין, משום בויון בגדי כהונה אם לובשם כשגופו רטוב (ע' חדושים ובאורים). וגם זה אין שייך כאן, שכיון שלא יעבוד אינו לובש אלא בגדי חול].

ונראה שמשמיענו בזה חידוש נוסף, שאף על פי שהסודרים נלקחו ממעות שירי הלשכה שהרי לא מצינו שהביאו סודרים מביתם להסתפג בהם, אעפ"כ רשאי להסתפג בהם הגם שאינו לצורך עבודה, משום שלב בית דין מתנה על כך. הרי שלא לחינם שנה התנא 'ונסתפג'. [וקצת קשה על השמטת הרמב"ם חידוש זה. ואולי סמך על דברים אחרים הדומים לו, כמו חומת העיר ומגדלותיה שמותר ליהנות מהם] (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב פו).

'אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות'. 'צ"ע אם כן איך עבדו. ומוכח לכאורה כשיטת הרמב"ם דאין שמירת המקדש אלא בלילה' (מהגר"א נבנצל שליט"א. וכע"ז בחדושים ובאורים).

(ע"ב) 'כהנים שומרים מלמעלה ולוים מלמטה'. המפרש פירש שהכהנים שומרים במקום מוגבה כאשר שומרי העיר השומרים בגובה להשקיף למרחוק. ואולם הרמב"ם לא הזכיר פרט זה, אלא כתב: הכהנים היו שומרים מבפנים והלוים מבחוץ.

ונראה שהולך הרמב"ם לשיטתו שפירש 'בית המוקד כיפה' – בנוי על הקרקע ככיפה, וכן כתב הרע"ב (ודלא כהמפרש במתניתין). וכיון שבית המוקד לא היה לו עליה והרי הכהנים שומרים בתוכו, על כרחנו לומר שאין עיכוב בשמירה במקום גבוה דוקא. ומה שאמרו 'למעלה' פירושו היו נמצאים על מקום העזרה, שעליות בית אבטינס ובית הניצוץ יתכן שהיו בנויות בחלקן על העזרה עצמה. ואם כי עליות לא נתקדשו מכל מקום הן חשובות יותר ממקום שמירת הלויים, למטה אצל שערי העזרה מבחוץ דהיינו הר הבית ממש. וזו כוונת הרמב"ם שהכהנים היו שומרים מבפנים והלויים מבחוץ – כלומר אלו נמצאים בשטח העזרה ואלו מחוץ לתחומה. [וזה שבנו עליות – כדי שיוכלו לישב שם אם נתעייפו, כי למטה אין רשות לישב] (עפ"י זבח תודה).

לבסוף העיר מלשון הרמב"ם 'שעליות בנויות בצד שערי העזרה' – משמע לכאורה שהיו בנויות מחוץ לעזרה, אך צידד שכוונתו מצד שערי עזרה מבפנים. ואולי י"ל, גם אם נאמר שהיו מחוץ לעזרה מתפרש 'למעלה' – במעלה ההר, כלומר קרוב יותר למקדש, ו'למטה' היינו במורד ההר. והיינו 'בפנים' ו'בחוץ' שכתב הרמב"ם. בספר מנחת חינוך (שפה, ה) פרש 'בפנים' – שהיו שומרים בתוך מבנה מקורה כמו שמירת החשובים, ואילו הלויים שמרו 'מבחוץ' – לא בתוך בית. 'פוק חזי ממלכותא דארעא, דהקטנים שומרים בחוץ והגדולים שומרים בחדרים ובעליות דרך מעלה וכבוד'.

'גזרתא דאצטבתא' – גזרת האצטבה. [ג' ז' ר' ה' – מקום מסוים הניכר ובולט בפני עצמו, כמו ביחזקאל (מא, יב-טו) מצינו שכינה את שטח בנין האולם וההיכל 'גזרה' – על שם שבולט בגבהו (עפ"י מלבי"ם שם)].

דף כז

'אמאי התם קרי להו רובים הכא קרי להו פרחי כהונה? אמרי: אין, התם דלא מטו למעבד עבודה קרי להו רובים, הכא דמטו להו למעבד עבודה קרי להו פרחי'. המפרש כתב שה'רובים' היו פחותים מבני י"ג, שפסולים לעבודה. ואילו 'פרחי כהונה' הם הראויים לעבודת כהונה. וכן משמע בפירוש רבנו גרשום (כה: ברא"ש כז.) ובראב"ד (כה:).

והמשנה – למלך תמה, כיצד ממנים על שמירת המקדש, שהיא מצות עשה של תורה, קטנים שאינם בני מצוות. ועל כן פרש ש'כהנים דלא מטו לעבודה' היינו פחותים מבני עשרים שנה, שלא הניחום לעבוד הגם שהם כשרים לכך מן הדין, והם היו השומרים (וכן כתב בספר באר שבע).

ולפי הדעה הראשונה יש לומר שכל שומר שראוי לסמוך על שמירתו – שפיר דמי אעפ"י שאינו בן י"ג, ומצות השמירה מתקיימת על ידי בית דין של הכהנים שהעמידו הרובים על משמרתם. [ומצינו כיוצא בזה; מצות עשה של אכילת קדשים, המתקיימת על ידי אכילה של כהנים קטנים] (עפ"י מנחת חינוך שפה, ב; חדושים ובאורים).

ובזבח-תודה העיר מלשון הגמרא 'התם קרי להו רובים הכא קרי להו פרחי כהונה... אין, התם דלא מטו לעבודה... הכא דמטו להו למעבד' – מלשון זו נראה שהרובים הם פרחי כהונה עצמם אלא שקרא התנא 'פרחי כהונה' לאותם שומרים שהיו מוכנים בבוקרו של היום לעבוד עבודה, לכך מקומם היה בבית המוקד עם זקני בית אב, שם היו שומרים ולנים [שהיו מחלקים המשמרת ומחליפים זה את זה, כפי שכתוב בפסקי התוס'. וע' גם במשנה למלך הל' בית הבחירה, תו ובספר באר שבע]. ואילו 'הרובים' הם פרחי כהונה משאר המשמר שלא מאותו בית אב, הם היו שומרים בעליות בית אבטינס ובבית הניצוץ. וזהו פירוש דלא מטו למעבד עבודה' – שעדיין לא הגיע יומם המיועד להם לעבודה.

בבוקר היה הממונה מעמיד את הטמאים בשער המזרח (כדלהלן לג.) [כדי לביישן (רב יוסף) או מפני החשד, שלא יחשדום שבטלים מעבודה בשביל מלאכתם (רבא)]. ויש נפקותא בין הטעמים – במקומות שבטלים ממלאכה או מי שיש לו אומנות קלה, שאין שם חשד. עפ"י פסחים פב.]. והוא שער עזרת נשים (תוס' פסחים שם). וי"א שער הר הבית (רש"ש שם).

יש מי שכתב, דלא כשאר ראשונים, שבעל קרי שטובל בלילה לא עלתה לו טבילה. וטבילה האמורה כאן אינה אלא משום נקיות, והיה חוזר וטובל ביום טבילת טהרה (עפ"י פסקי הרי"ד מגילה כ. ולפי"ז צריך לומר שבית המוקד היה מוגבה ולא נתקדש בקדושת מחנה לוייה או שלא חזר לבית המוקד).

ה. 'בית המוקד' – בית גדול בצפון העזרה, בו היתה מדורה (או כמה מדורות. עפ"י מפרשים. וערש"י בברכות סב: שפרש 'מדורה היתה שם' – בעזרה, דלא כמפרש כאן והרמב"ם. וע"ע רש"י יומא טו: ד"ה במקצוע), לצורך חימום הכהנים שהיו הולכים יחפים ובכתונת אחת על גופם.

לפירוש הרא"ש ו'המפרש' היה בית המוקד בנוי חציו בקודש וחציו בחול (וכ"ה בפרש"י יומא טו:). ויש אומרים שכולו בקודש אלא ששתים מלשכותיו היו בקודש (עפ"י ר"ש מדות א, ה; רמב"ם בית הבחירה ה, ט).

בית המוקד מוקף (בחלקו של חול) רובדים של אבן. שם היו ישנים הכהנים העובדים במקדש. אותם רובדי-אבן היו מסותתים ומותקנים מבחוץ קודם בנייתם, לפי שאסור להניף ברזל בעזרה. ארבע לשכות פתוחות לו, כקיטוניות הפתוחות לטרקלין. שתיים מהם בנויות בקודש – בעזרה, ושתיים בחול – כלומר בקדושת שאר הר הבית; לשכת הטלאים, לשכת לחם הפנים, לשכת החותמות ולשכת בית המוקד (עפ"י משנה ל. לד.). והוא עצמו חציו בנוי בקודש וחציו בחול. וראשי פספסין (= קנים) היו מסמנים להבדיל בין קדש לחול.

קרקע בית המוקד היתה במישור שוה לקרקע העזרה ואינה מוגבהת הימנה, עכ"פ בחלק המקודש – לכך יש בו דין עזרה לקדושה (עפ"י המפרש).

שני שערים היו בבית המוקד; אחד פתוח לחיל ואחד לעזרה. אמר רבי יהודה: בזה שנכנסים לעזרה, היה בו פשפש קטן (בתוך השער (המפרש). וי"א בעובי הכותל אצל השער. עפ"י ראב"ד ועוד) שבו נכנסים לבלוש העזרה לפני פתיחת שערים. אותם שערים היו סמוכים זה לזה, כך ששומר אחד יכול היה לפקח על שניהם.

דף כו

ב. מתי היו תורמים את הדשן? מי היה תורם?

בכל יום היו תורמים את המזבח בקרות הגבר (היינו זמן מועט קודם עלות השחר (לקוטי הלכות עפ"י זבחים כ), או סמוך לו מלפניו או מלאחריו. [ביום הכיפורים – בחצות, וברגלים – באשמורה הראשונה (משנה יומא כ). ומן הדין זמנו כל הלילה, משנעשה דשן, אלא שלכתחילה קבעו חכמים זמן מסוים כפי הצורך].

הרמב"ם (תמידין ומוספין ב, יא) כתב שהיו תורמים בכל יום משיעלה עמוד השחר.

מי מכהני בית אב שרצה לתרום, משכים וטובל עד שלא יבוא הממונה. בא הממונה ודפק על פתח בית המוקד והם פותחים לו, אמר להם: מי שטבל יבוא ויפס. היו מפייסים בחציו המקודש של בית המוקד.

א. כ"מ במשנה להלן. וכ"כ המפרש והרא"ש. וכבר העירו מלשון הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ד ופ"ו

- א) שנראה שהפיס הראשון היה בלשכת הגזית כמו שאר הפייסות ע' הר המוריה. וע"ע בפירוש הראב"ד להלן).
- ב. להלכה, הפייס נערך כשהם מלובשים בגדי קדש, שמא ימהר הזוכה לתרום וישכח ללבוש בגדי כהונה – כדעת רב ששת (ביומא פ"ב). כן כתב בלקוטי הלכות.
- ובספר גבורת ארי (יומא פ"ב) כתב שהפיס הראשון לא היה צריך להעשות בבגדי כהונה מפני שהיה מרוחק מן המזבח ואין חשש שאגב חביבותו ימהר לתרום בבגדי חול. וכ"כ בשו"ת דובב מישרים (ח"ב יז) מטעמים אחרים. ובספר 'חונן דעה' ביומא שם העיר על כך מדברי הרא"ש כאן.
- מי שזכה זכה בו.

דף כז

- ג. א. היכן היו הלויים שומרים?
 ב. כמה שערים היו לעזרה?
 ג. היכן הניחו הכהנים את בגדי הכהונה בשנתם, ומדוע?
- א. הלויים היו שומרים ב-21 מקומות: חמשה על חמשת שערי הר הבית וארבעה על ארבע פנותיו – מבפנים. חמשה על חמשת שערי העזרה וארבעה על ארבע פנותיו – מבחוץ, לפי שהשומר יושב כשמתעייף והלא אין ישיבה בעזרה. ועוד שלשה – בלשכת הקרבן, בלשכת הפרוכת, ואחורי בית הכפורת. (למזרח הלויים ששה, לצפונה ליום ארבעה, לנגבה ליום ארבעה, ולאספים שנים, שנים. לפרבר למערב ארבעה למסלה, שנים לפרבר).
- א. מדין תורה די בשמירת לוי אחד, כפי שלמדו ממש, ודוד הוא שתיקן שמירת הלויים בכל אותם המקומות (משנה למלך בית הבחירה ח). ויש מי שכתב שנראה הכל מהתורה, וכך נמסר בקבלה (עפ"י מנחת חינוך שפח, ג).
- ב. חלל השערים נתקדש בקדושת עזרה מלבד שער ניקנור, הלכך לא היו יכולים לישב בשער ממש אלא מחוצה לו (עפ"י מג"ח ססב, א).
- לפי דעה אחת, עם השומר שבפרבר (- כלפי בר), ישב אדם נוסף לצוותא.
- כן מבואר מפירוש הרא"ש והמפרש. ואולם הרמב"ם (בית הבחירה ח, ד) כתב שהיו שומרים כ"ד עדה, עדה בכל מקום [יש מי שפרש 'עדה' – עשרה. ש"ג הי"ו, מובא בתפארת ישראל]. וכנראה מפרש הרמב"ם פירוש אחר בתירוץ הגמרא).
- לדברי רבא, לפי דעת התנאים שלעזרה היו שמונה שערים, נראה שהיו 24 מקומות בהם הלויים היו שומרים (עפ"י המפרש בד"ה ר' נתן). כאמור לעיל, נחלקו הראשונים האם הלויים היו שומרים גם באותם מקומות ששמרו הכהנים, למטה מהם, אם לאו.
- ב. לפי דעת תנא אחד במסכת מדות, היו חמשה שערים בעזרה; שלשה בצפון שלשה בדרום ואחד במזרח. לדברי רבא ישנה מחלוקת תנאים בדבר; לתנא דבריייתא היו לעזרה שמונה שערים, ולמשנה אחרת במסכת מדות – חמשה שערים.
- ג. לא היו ישנים בבגדי קדש, וגם לא הניחום מתחתם ממש – אם משום איסור הנאה מבגדי כהונה שלא בשעת עבודה, אם משום גנאי [אבל משום הנאה מן הבגדים שלא בשעת עבודה, יתכן שאין איסור], אם